

Türk İslâm Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi
Journal of the Academic Studies of Turkish-Islamic Civilization
timad

Cilt / Volume: 17 - Sayı / Issue: 33 - Yıl / Year: 2022
Şubat / February

ISSN: 1306-4223

Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Adana Ticaret Borsası (1913-1930)

Adana Commodity Exchange Market from Ottomans until the Republic (1913-1930)

Tekin İDEM

Dr. Öğr. Üyesi, Batman Üniversitesi, Tarih Bölümü
Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Anabilim Dalı
Assist Prof. Dr., Batman University, Department of History, History of the Republic of Turkey
tekin.idem@batman.edu.tr

orcid.org/0000-0001-6374-9762

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 02.10.2021

Kabul Tarihi / Accepted: 24.12.2021

Cilt / Volume: 17, Sayı / Issue: 33, Sayfa / Pages: 95-118

Atıf / Cite as: İdem, T. (2022). Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Adana Ticaret Borsası (1913-1930) [*Adana Commodity Exchange Market from Ottomans until the Republic (1913-1930)*], *Türk İslâm Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi-Journal of the Academic Studies of Turkish-Islamic Civilization*, 17/33: 95-118.

İntihal / Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi. / This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Adana Ticaret Borsası (1913-1930)

Öz

Alım-satımı yapılacak malın fiyat tespitinin yapıldığı, alıcı ve satıcılar için aracılardan bulunduğu; alım-satımın belirli kurallar çerçevesinde yapıldığı ve bu kurallara uymayanlara karşı belirli yaptırımların uygulandığı kamu tüzel kişiliğine sahip kurumlara borsa adı verilir. Dünya'da ilk ticaret borsası 1530'da Lyon'da faaliyete geçmiştir. Osmanlı'da 1886 tarihli Umum Borsalar Nizamnamesi ile ticaret borsaları faaliyetine başlamıştır. XIX. yüzyıl ortalarından itibaren Avrupa'dan gelen pamuk talepleri Çukurova pamuğuna olan ilgiyi artırmıştır. Dünya pamuk piyasasından habersiz Çukurovalı pamuk üreticisi, çoğu zaman elindeki ürünü dünya piyasasından çok ucuza satmıştır. 1909 yılında İttidal Gazetesi, Adana'da bir ticaret borsası kurulması yönünde bir kamuoyu oluşturmayı başarmıştır. Adana Sanayi ve Ticaret Odası bünyesinde 1913 yılında bir ticaret borsası kurulması izni alındıktan sonra Adana Ticaret Borsası 6 Eylül 1913 tarihinde görkemli bir açılış töreni ile ticaret hayatındaki yerini almıştır. Bu çalışmada 1913 yılında faaliyete geçen Adana Ticaret Borsası'nın 1930'lu yıllara kadar faaliyetleri, borsa yöneticileri, borsanın denetim ve yaptırım faaliyetlerini nasıl gerçekleştirdiği ve pamuk ticaretinde hangi ölçütler uygulandığı ele alınmaya çalışılacaktır. Yapılan literatür taramasında Adana ekonomi tarihi içerisinde önemli bir kurum olan Adana Ticaret Borsası üzerine müstakil bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Uzun yıllar Adana Ticaret Borsası Umumi Kâtiplik görevini yürüten Süleyman Sergici'nin Adana Ticaret Borsası tanıtım kitapları ve yıllıkları bu araştırmanın ana kaynağını oluşturmaktadır.

Anahtar kelimeler: Adana, Ticaret Borsası, Pamuk, Ekonomi.

Adana Commodity Exchange Market from Ottomans until the Republic (1913-1930)

Abstract

Institutions with a public legal personality are called stock exchanges, where is made the price determination of the goods to be purchased and sold, where there are intermediaries for the buyers and the sellers, where trading is being done within the framework of certain rules and where certain sanctions are being imposed against those who do not comply with these rules. The first stock exchange in the World commenced its operations in Lyon in the year of 1530. The stock exchange in the Ottomans commenced its operations with the General Regulations of Stock Exchange dated 1886. The demands of cotton coming from Europe since the middle of the XIX century raised the interest in the Cukurova cotton. The Cukurova cotton producers, who were unaware of the world cotton markets, most of the time sold their products cheaper than the World markets. The İttidal Newspaper began to create a public opinion towards establishing a stock exchange in the city Adana in the year 1909. After getting a permission for

establishing a stock exchange in 1913 within the scope of the Adana Chamber of Industry and Commerce, the Commodity Exchange of Adana took its place in the business life with a magnificent opening ceremony. In this study will be discussed the activities of the Commodity Exchange of Adana, which started its operation in the year 1913, until the 1930's, the stock market managers, how the stock market carried out its inspection and enforcement activities and which criteria have been applied in the cotton trade. In the literature reviewed, there was not found any independent study on the Adana Commodity Exchange, which is an important institution in the economic history of Adana. The introduction books and annuals on the Adana Commodity Exchange of Süleyman Sergici, who served as the General Clerk of the Adana Commodity Exchange for many years, constitute the main source of this study.

Keywords: Adana, Commodity Exchange, Cotton, Economy.

1. Giriş

Sanayi ve ticaret odaları dünyada XVI. yüzyıl sonlarına doğru, özellikle de dış ticaretin canlı olduğu kıyı kentlerinde kurulmaya başlanmıştır. İlk defa 1600 yılında Fransa-Marsilya'da kurulan Marsilya Ticaret Odası ilk ticaret odasıdır. İngiltere'de ise ilk ticaret odası 1768 tarihinde Jersey'de kurulmuştur. İlerleyen yıllarda Amerika ve Avrupa'nın birçok ticari canlılığa sahip şehrinde ticaret odaları faaliyete geçmiştir (Adana Ticaret Odası, 1987, s:12). Osmanlı Devleti'nde ise XIX. yüzyıla kadar ticaret odası misyonu üstelenmiş olan lonca teşkilatları dünyada meydana gelen teknik gelişmeler sebebi ile önemini yitirmeye başlamıştır (Aktolga ve Tekeoğlu, 2004, s:26-27). Yaşanan ticari canlılığın ortaya çıkardığı birikim Osmanlı'da bir burjuva sınıfı ortaya çıkarmaya başlamış ve bu sınıf ticari faaliyetlerini ticaret ve sanayi odaları altında yürütmeye çalışmıştır. Osmanlı Devleti'ndeki ticaret odaları başlangıçta yabancılar eli ile kurulmuşsa da; 1880 tarihinde kurulan *Dersaadet Ticaret Odası*, Türkler tarafından kurulan ilk ticaret odası olmuştur. 1880 yılında kurulan bir başka oda ise *Dersaadet Sanayi Odası*'dır. Başlangıçta birbirinden bağımsız çalışan bu odalar 1889 tarihinde ticaret, sanayi ve ziraat odaları olarak birleşmişler ve çalışmalarına tek çatı altında devam etmişlerdir. Odaların tek çatı altında birleştiğinde sayıları 100 civarındayken bu sayı 1897'de 115'e ve 1908 yılında 160'a çıkmıştır. İstanbul, İzmir, Selanik ve Bursa gibi ticari hayatın canlı olduğu yerler dışında da odalar kurulmuş olmasına rağmen bu odaların ticaret hayatında aktif varlığından söz etmek mümkün değildir. Ziraat odası 1910 yılında diğer odalardan ayrılarak faaliyetine kendi başına devam ederken; ticaret odası ve sanayi odası ise çalışmalarını beraberce yürütmüştür (Öztürk, 2010, s:30).

Adana Ticaret Odası, 1860'lardan itibaren Avrupa'dan gelen pamuk talebinin yarattığı baskı neticesinde kurulmuştur (Adana Ticaret Odası, 1984, s:49; Yurt Ansiklopedisi, 1981, s:39). Adana Ticaret Odası'nın kuruluş tarihi net

olarak bilinmemekle beraber R. 1309/M. 1893 tarihli Adana Vilayet Salnamesinde “*Merkez-i Vilayet ve Ziraat ve Zanaat Odası Heyeti*” ifadesine rastlanması sebebi ile bu odanın 1893 tarihinden önce kurulduğu tahmin edilmektedir. Adana Ticaret Odası’nın ilk faaliyet dönemlerinde ticaret, sanayi ve ziraat faaliyetleri odanın bünyesinde beraberce gerçekleştirilmiştir. Ticaret odasının yönetimi başkan, ikinci başkan, birinci kâtip, ikinci kâtip ve diğer üyeler olmak üzere toplam 10 kişiden oluşmuştur. Yönetim kurulu üyelerinden dördü gayrimüslimdir. Adana Ticaret Odası’nın 1892 tarihli yönetim kurulu listesine baktığımızda; Birinci Reis Musa Balızade Kazım Efendi, İkinci Reis Fettah Efendi iken Birinci Kâtip Ganizade Hacı Sait Efendi, İkinci Kâtip Aşıkyan Dikran Efendi, Kasapbaşı Mehmet Ağa, Darendeli Şakir Efendi ve Hamali Mehmet Efendi odanın Müslüman üyeleri iken Cebra Serkes Efendi, Naum Türkmenan Efendi, Sisli Oğlu Mıgırdıç Ağa ise odanın gayrimüslim üyeleridir (Adana Vilayet Salnamesi, 1309, s:51).

Adana Ticaret, Ziraat ve Sanayi Odası’nın 1901 tarihli yönetim kurulu listesinde ise; Birinci Reis Gergerizade Ali Sadi Efendi, İkinci Reis Tekelizade Hacı Osman Efendi’dir. Bağdadizade Abdülkadir Efendi, Halil İbrahim Efendi, Hilmi Efendi, Hacı Budakzade Hüseyin Efendi ve Boşnak Mehmet Efendi odanın Müslüman yönetim kurulu üyeleri iken Fettah Tanbe Efendi, Kostaki Efendi, Buberoglu Yıvanaki Efendi, İlyas Türkmenan Efendi ve Bezdikyan Artin Efendi ise odanın gayrimüslim yönetim kurulu üyeleri idiler¹.

1909 Adana Ermeni Olayları’nda Pamuk Pazarı yönünde bulunan Ticaret Odası’nın korunması için herhangi bir güvenlik tedbiri alınmadığı için yaşanan kargaşa sırasında kimliği belirsiz kişiler tarafından odanın kasası kırılarak evrakları yakılmıştır (İtidal, 25 Nisan 1325). Kurulduğu yıllarda ekonomik hayatta belirleyici etkisi son derece sınırlı olan Adana Ticaret, Ziraat ve Sanayi Odası 1909 Adana Ermeni Olayları sebebi ile faaliyetlerini askıya almak zorunda kalmıştır. Adana Ticaret Odası, Ziraat Odasını da bünyesine katarak 1911 yılına kadar Ticaret ve Ziraat Odası adı altında çalışmalarını devam ettirmiştir (Adana Ticaret Odası, 1984, s:49; Yurt Ansiklopedisi, 1981, s:39). 31 Mayıs 1912 tarihli Ticaret ve Sanayi Odaları Nizamnamesi gereğince ziraat odaları diğer odalardan ayrılmıştır (Aktolga ve Tekeoğlu, 2004, s:28).

1913 yılında ilk defa seçime giden Adana Ticaret Odası’nın başkanlığına Ermeni Giragos Keşişyan, ikinci başkanlığa ise Dıblanzade Mehmet Fuat Bey ve başkan yardımcılığına ise İbrahim Sadık Bey seçilmiştir (Yurt Ansiklopedisi, 1981, s:39-40). 8 üye ve bir başkâtibinin bulunduğu Oda’nın diğer üyeleri; Bosnalı Salih Efendi, Lütfi Bey (Kalağoğlu), Ali Efendi (Haydarzade), Mehmet Efendi (Hamalızade), Anastas Efendi (Karayusufoğlu), Grigoriyadis, Yovanaki

¹ Odanın 1894 yılında kurulmuş olduğuna dair görüşler de vardır. Adana Ticaret Odası, 1987, s.13; Adana Vilayet Salnamesi, 1319 (M. 1903), s.94-95.

(Biberoğlu) ve Deli Mehmet Ağazade Hüseyin Efendi iken (Sergici, 1954, s:14) Gülzade Kadir Efendi ise başkâttir (Aktolga ve Tekeoğlu, 2004, s:71).

Adana Ticaret Odası'nda pamuk ticaretinin düzenlenmesi için; oda bünyesinde iki pamuk muayene memuru çalıştırılmaya başlanmıştır (Varlık, Emiroğlu ve Türkoğlu, 2008, s:194)². Birinci Dünya Savaşı yıllarında yaşanan olumsuzluklar ve şartların uygun olmaması nedeni ile Oda yapılması gereken seçimleri yapamamıştır (Adana Ticaret Odası, 1984, s:63). Adana'nın işgal günlerinde ise Fransızlar; Adana Sanayi ve Ticaret Odası'ndaki Türkleri görevlerinden uzaklaştırarak Türklerin yerine Ermenileri getirmişlerdir. İşgal günlerinde Adana Sanayi ve Ticaret Odası'nın yazışma dili Fransızca olarak yapılmıştır (Varlık vd., 2008, s:194). Keşişyan'ın Ticaret Odası başkanlığı işgal günlerinde de devam etmiştir (Yurt Ansiklopedisi, 1981, s:39-40). 20 Ekim 1921 tarihli Ankara Antlaşması ile Fransızların Adana'daki işgalinin son bulması üzerine Ermeniler de Fransızlarla birlikte bölgeyi terk etmişlerdir. Ermeniler, Adana'dan ayrılırken Adana Ticaret ve Sanayi Odasına ait bütün belgeleri imha etmişlerdir (Adana Ticaret Odası, 1984, s:64).

2. Osmanlı Döneminde Adana Ticaret Borsası (1913-1919)

Borsa kelimesinin, 1360 tarihinde evini ticari toplantılara tahsis eden Von den Bursen Bruges'den geldiği yönünde birçok araştırmacı görüş birliğine varmıştır. Yapılan toplantılar ihtiyaca cevap veremediğinden her gün toplanma ihtiyacı belirmiştir. Hem toplanma ihtiyacı hem de malların pazara getirilip götürülmesi maliyetli olduğundan numuneler üzerinden mal satılan borsaların kurulması zaruri hale gelmiştir. Borsalarda malın numunesi üzerinden alım satım gerçekleştirildiğinden maliyet düşürülmüştür. İlk borsalar XVI. yüzyılda Fransa'da sonra ise İngiltere ve Hollanda'da ortaya çıkmıştır. Fransa'da ilk Resmi borsa Lyon'da 1530'da faaliyete geçmiştir. 1724'te para ve ticaret borsaları birbirinden ayrılmıştır. Borsaları panayırların gelişmiş şekli olarak değerlendirmek mümkündür. Eski dönemlerde panayırlar büyük ticaret merkezlerinden gelen yolların kesişim noktalarında kurulurdu. Farklı yerlerden gelen tüccarlar alım satım işlemlerini burada gerçekleştirirlerdi. XIII. yüzyılda yaygınlaşan panayırlar, XVI. yüzyıldan itibaren yerlerini borsalara bırakmışlardır (Sergici, 1942, s:25-29).

XX. yüzyılın ilk yarısında her ülkenin borsasında uyulması gereken hükümler: *Satılacak malın cinsinin, genel durumunun bilinmesi; alıcı ve satıcı arasında aracı bulunması; alım satımın miktarının, malın cinsinin, fiyatının, satış şartlarının hemen ilan edilmesidir.* Borsalar bu şartlara uymak zorundadır. Osmanlı Devleti'nde borsaların ortaya çıkmasından evvel alış verişler haftada bir defa kapanlarda yapılırdı. Borsaların teşekkülü ile kapanlar tarihe karışmışlardır. R. 1302/M. 1886 Tarihli Umum Borsalar Nizamnamesi ile İstanbul'da, sonra da İzmir ve Konya'da ticaret borsalarının teşekkülü görülür.

² Başkâtip Güzade Kadir Efendi'dir. Varlık, v.d., s.194.

Bundan sonraki süreçte hangi bölgede ne çeşit ürün yetiştiriliyorsa ona uygun borsalar ortaya çıkmıştır (Sergici, 1942, s:28-29).

Adana'da, ticaret odasının kurulması sonrasında bir de ticaret borsası kurulması için çalışmalar yapılmıştır. XIX. Yüzyıl ortalarında Adana'nın dış dünya ile ticaretinin henüz gelişmemiş olması sebebi ile üretilen pamuk evlerde temizliği yapıldıktan sonra mahalli pazarlarda satılmıştır (Ener, 1964, s:194; Varlık vd., 2008, s:199). Dünya pamuk piyasasından haberdar olmayan pamuk üreticileri ürünlerini genelde dünya piyasasından oldukça ucuz fiyatlara satmışlardır. Bu durum üreticinin emeğinin karşılığını alamamasına neden olsa da dünya pamuk piyasasından haberdar olan ve Adana'dan aldığı pamuğu yüksek fiyatlardan satan araçların servetlerine servet katmalarına neden olmuştur. Adana-Mersin demiryolunun açılması sonrasında Adana pamuğunun daha hızlı ve güvenli bir şekilde dış pazarlara gönderilmesini sağlamış ve bu gelişme Adana'da pamuk üretimi ve ticaretinin canlanmasına sebebiyet vermiştir. Adana pamuk piyasasındaki bu canlanma üzerine Adanalı tüccarlar, 1913 senesinde bir borsa kurulması yönünde çalışmalarına hız kazandırmışlardır (Sergici, 1942, s:12-13). İkinci Meşrutiyet'ten önce emtia borsalarının kurulması yönünde bir irade olmasına rağmen Adanalı tüccarlar özellikle de Çukurova'nın en önemli tarım ürünü olan pamuk için bir borsa kuramamışlardır. Pamuğun borsasının kurulması konusunda Adana'da dönemin en önemli yayın organlarından olan İtidal Gazetesi 1909 yılında bu konuyu Adana gündeminin tartışmasını sağlayacak yayınlar yapmıştır. *Adanalıların ziraat ve sanayi borsalarının acilen kurulmasına ihtiyaç duyduğunun, şehirde bir borsa kurulması halinde üretici ve alıcıyı birbirinden haberdar ederek yaşanan olumsuzlukların ve gelir kayıplarının ortadan kaldırılacağına ortadan kaldırılacağına dile getirildiği haberler yapılarak Adana kamuoyu bilgilendirilmiştir (İtidal, 24 Şubat 1324).*

1886 yılında çıkarılan "*Umum Borsalar Nizamnamesi*"ne göre borsalar ancak vilayetlerdeki ticaret odaları bünyesinde kurulabilmekteydi. Bu sebeple Adana Ticaret Odası bünyesinde bir ticaret borsası kurulması için 1913 yılında onay istemiş ve 4 Haziran 1913'te Adana Ticaret Borsası'nın açılması için onay alınmıştır. 4 Eylül 1913 tarihinde açılışı yapılan Adana Ticaret Borsası (Adana Ticaret ve Sanayi Odası, 1944, s:115), 6 Eylül'de ilk toplantısını gerçekleştirmiş (Sergici, 1942, s:5) ve 17 Eylül 1913'te ise ticaret çalışmalarını başlatmıştır (Adana Ticaret Odası, 1984, s:64). Adana Ticaret Borsası, çalışma ilkelerini İzmir Borsa Nizamnamesi'ni örnek alan bir yönetmelikle belirlemiştir (Sergici, 1938, s:113).

Adana Ticaret Borsası, 261 kişinin davet edildiği ve 40 altın liranın harcadığı (Sergici, 1938, s:245) şaşaalı bir açılış töreni yaparak Adana ticaret hayatında yerini almıştır. 6 Eylül 1913 tarihinde yapılan toplantıda Adana Ticaret Borsası'nın yönetim kurulu belirlenmiştir. Buna göre borsa yönetimi; Adana Valiliği tarafından atanan Bağdadizade Abdurrahman, Şeyh Garipzade Fuat, Karayusufoğlu Anastas, Bogos Dilferiyan, Agop Ohanyan, Merkünyan

Gatenyo, Adana Ticaret Odası'nın kendi üyeleri arasından atadığı Bosnalı Salih ve Yuvanaki Biberoğlu adlı şahıslar tarafından oluşturulmuştu (Sergici, 1938, s:13-14; Yurt Ansiklopedisi, 1981, s:40).

Yapılan seçimde Karayusufoğlu Anastas Başkanlığa, Bosnalı Salih Başkan vekilliğine, Deutsche Orientbank Müdürü Gatenyo sandık emniyeti ve Ohannes Konduracıyan borsa kâtipliğine seçilmişlerdir. Suphi Paşazade Abidin Ramazanoğlu ise borsa komiseri olmuştur (Sergici, 1938, s:14). Adana Ticaret Borsası'nın yönetiminde genel olarak Adana ticari hayatına hâkim olan gayrimüslimler daha etkin olmuşlardır (Eldem, 1994, s:52). Anastas Karayusufoğlu, Adana ticari hayatında önemli rol oynayan bir şahıstı ve Rum'du. Bogos Dilferyan, Agop Ohanyan, Merküryan Ermeni tüccarlar olup borsa yazı işlerine bakan Ohannes Kunduracıyan da Ermeni toplumuna mensuptu (Yurtsever, 2013, s:246). Adana Ticaret ve Sanayi Borsası, Fransızların Adana'yı işgal ettikleri 1918 tarihine kadar faaliyetini devam ettirmiştir (Eldem, 1994, s:52).

Adana Ticaret Borsası'nda pamuk, pamuk çiğidi, pamuk kozası, susam, buğday, arpa ve yulaf gibi çeşitli ürünler işleme tabi tutulmuştur. Osmanlı Bankası'nın yönlendirmesi sonucu Liverpool Borsası'ndan *Hornby Hamberyket Cie* adlı bir şirket aracılığı ile Liverpool piyasasından güncel fiyatların telgraf vasıtası ile takip edilmesi için çalışmalar yapılmıştır. Şirketle yapılan anlaşma üzerine Liverpool Borsası'ndaki fiyatlar hakkında ilk telgraf 27 Ekim 1913 tarihinde gelmiştir. Liverpool Borsası'ndaki pamuk alış-satış fiyatlarını telgraflaşmak sureti ile günlük takip eden Adana Ticaret Borsası bu sayede Adana'da işlem görecektir. Liverpool Borsası güncel fiyatları hakkında gönderilen telgraflarda yaşanan gecikmelerin yarattığı olumsuzluklar sebebi ile Borsa Encümeni; Liverpool Borsası'ndan gelen telgrafların Osmanlı Bankası aracılığı ile acele olarak gönderilmesini talep etmiştir (Sergici, 1938, s:14-15).

1930'lu yıllara gelindiğinde Adana Ticaret Borsası sadece dünya piyasasını takip edip üretici ve tüccarı fiyatlar konusunda bilgilendirmekle kalmamıştır. Bunun yanında Adana Ticaret Odası ve Borsası'nın ayda üç defa çıkardığı "*Ticaret Gazetesi*" vasıtası ile güncel fiyatların dışında dünyadaki pamuk üretim oranları, pamuk üretiminde ve ticaretinde yaşanan gelişmeler ve devletlerin pamuk siyaseti ile ilgili bilgiler de paylaşılmıştır (Adana Ticaret Gazetesi, 1 Temmuz 1934, s:1-4).

Adana Ticaret Borsası'nda yapılan işlemler, bordroya kaydedilerek borsa yönetim departmanı tarafından "*tab ve izar edilerek*" simsara teslim edilirdi. Borsa simsarları, işlemlerini karbon kâğıtlar vasıtası ile dört nüsha olarak kaydetmişlerdir. Düzenlenen bordrolar, alıcı ve simsar tarafından imzalandıktan sonra Tescil Şubesi'ne onaylatılmış ve bir nüshası simsar tarafından muhafaza edilmiştir (Adana Ticaret ve Zahir Borsası, 1928, s:7).

Adana Ticaret Odası'na bağlı tüccarlardan yıllık belli oranlarda aidat alınmıştır. Bu aidat yıllık 2 lira ile 10 lira arasında değişmiştir. Oda'nın, aidat gelirlerinin dışında; kayıt esnasında alınan ücretler, kefalet ve onay esnasında ödenen harçlar ve ürün kontrolörlük ücretlerinin diğer gelir kaynakları olduğu görülmüştür (Yurt Ansiklopedisi, 1981, s:40).

Adana Ticaret Borsası kurulmadan evvel daha önce dile getirdiğimiz gibi dünya piyasasından haberdar olmayan üreticinin malını düşük fiyatlardan toplayarak büyük servetler kazanmış olan tüccarlar, Borsa'nın faaliyete girmesi üzerine gelirleri eskiye oranla ciddi düşüş yaşamıştır. Borsa'nın, gelirlerinde ciddi düşüğe sebebiyet verdiği bazı tüccarlar; üyelerden alınan aidat meselesini gündeme getirerek; Adana Ticaret Borsası'nın kapatılması yönünde ciddi bir taraftar kitlesine ulaşmışlardır. Bazı tüccarlar, 15 Aralık 1914 tarihinde Adana Ticaret Borsası'ndan ayrılarak *Pamuk Pazarı Kahvesi* denilen yerde alım satım işlemleri gerçekleştirmeye başlamışlardır. *Pamuk Pazarı Kahvesi*'nde alış-satış işlemlerinin gerçekleştirilmesi Adana Ticaret Borsası'nda hemen etkisini göstermiş; borsa salonu neredeyse bomboş kalmıştır. Adana Ticaret Borsası'na karşı başlatılan bu başkaldırı sebebi ile Borsa Komiseri yaşanacak olumsuzluklar sebebi ile Borsa Encümeni'ni uyarmıştır. Bu uyarılar üzerine Borsa Encümeni 19 Aralık 1913'te gerekli tedbirlerin alınması hususunda müracaatta bulunmuştur. Encümenin müracaatı üzerine Adana Valiliği *Pamuk Pazarı Kahvesi*'nde işlem yapan tüccarları tekrar Adana Ticaret Borsası'na yönlendirmiştir. Adana Ticaret Borsası'nın kapatılması konusundaki girişimleri başarısızlıkla sonuçlanan tüccarlar 4 Nisan 1914'te yeni bir girişimde bulunmuşlardır. Bu defa ise vermiş oldukları dilekçede Borsa binası salonunun küçük ve sağlıklı olduğu gerekçesi ile işlemlerin *Pamuk Pazarı Kahvesi*'nde yapılmasını talep etmişlerdir. Valilik yaptığı inceleme neticesinde art niyetli tüccarların bu dilekçeleri organize ettiğine kanaat getirmiş ve talepleri reddetmiştir (Sergici, 1945, s:15-16).

Adana Ticaret Borsası'nı etkisiz kılma ya da alternatif yaratma konusunda bir başka teşebbüs ise Fransız işgalinden sonra 1922 yılında borsanın yeniden faaliyete geçmesi sırasında yaşanmıştır. Adana Ticaret Borsası'na bağlı olmayan bazı tüccarlar *Pamuk Pazarı Kahvesi* ve *Köprübaşı* mevkiinde pamuk alış-satışı yapmak istemişlerdir. Bu tüccarların ticari faaliyetlerinden haberdar olan borsa yönetimi durumu valiliğe bildirerek Adana Ticaret Borsası dışında alış-satış faaliyetlerine izin verilmemesini talep etmiştir. Bu talep üzerine toplanan Adana Vilayet Meclisi, *Pamuk Pazarı Kahvesi* ve *Köprübaşı*'nda yapılan muameleleri yasaklamıştır. Bu gelişmeler üzerine Adana Ticaret Borsası yönetimi pamuk borsasındaki kontrolü kaybetmemek adına 8 Eylül 1922 tarihinden itibaren Borsa binası yanındaki meydanda perakende pamuk ticareti yapılmasına izin vermiştir (Sergici, 1963, s:23).

Osmanlı Devleti'nin son döneminde Adana Ticaret Borsası yönetimi sürekli bir değişimin yaşandığı dönem olmuştur. Borsa Komiseri Abidin Ramazanoglu'nun istifa etmesi üzerine 1886 Tarihli Umum Borsa Nizamnamesi

gereğince borsa komiserleri valilik tarafından atandığından Bagos Dilferyan borsa komiserliği görevine getirilmiştir. Dilferyan, borsa encümeni olarak da görev yaptığından O'ndan boşalan koltuğa Bosnalı Salih Efendi getirilmiştir. Ayrıca encümenlikten istifa eden Marküryan'ın yerine ise Kostî Tırpanî getirilmiştir. Borsa kâtipliği görevini yürüten Ohannes Konduracıyan'ın istifası üzerine 14 Haziran 1915 tarihinde Mehmet Baltalı bu göreve borsa kâtipliği görevine getirilmiştir. 28 Haziran 1915 tarihinde borsa komiserliği görevinden istifa eden Dilferyan'ın yerine ise Adana vilayet mektupçusu Memduh Bey borsa komiserliğine atanmıştır. 11 Ocak 1916 tarihinde borsa komiserliği görevinde yine bir değişiklik meydana gelmiş ve Memduh Bey'den sonra bu göreve vilayet tercümanı Cemal Bey atanmıştır (Sergici, 1945, s:16).

Tablo 1. Adana Ticaret Borsasının altın olarak yıllık geliri (Sergici, 1963, s: 125)

Yıl	Lira	Yıl R/M	Lira	Yıl	Lira
1329 (1913)	66	1338 (1922)	8.476	1931	16.142
1330 (1914)	182	1339 (1923)	8.442(?)	1932	14.128
1331 (1915)	323	1340 (1924)	11.879	1933	11.313
1332 (1916)	308	1341 (1925)	20.809	1934	24.163
1333 (1917)	417	1342 (1926)	25.493	1935	27.370
1334 (1918)	799	1927	20.763	1936	30.552
1335 (1919)	2.339	1928	36.218	1937	33.394
1336 (1920)	1929	38.579		
1337 (1921)	1930	35.375		

İstanbul Hükümeti, 1915'te Konya Borsa Nizamnamesi'nin Adana Borsası için de uygulanmasını kararlaştırmıştır (Yurtsever, 2013, s:245). 1915-1916 yıllarında alınan borsa işlem ücreti 100 kuruşta 10 para olup, bu ücret satıcı tarafından karşılanırdı. Aracılık ücreti; pamuk üzerinden yapılan işlemlerde 100 kuruşta 20 para olup bu işlem ücreti alıcı tarafından karşılanırdı. Koza, susam ve çiğitte³ ise oran 100 kuruşta 10 para olup bu işlem ücreti alıcı ve satıcı tarafından yarı yarıya karşılanırdı. Zahire ve hububatta ise borsa işlem ücreti 100 kuruşta 20 para olup yine alıcı ve satıcı tarafından yarı yarıya ödenirdi. Borsa Encümeni, alıcı ve satıcı arasındaki anlaşmazlıkların giderilmesi için verdiği her karar dolayısı ile balya⁴ başına aldığı yirmi para hakemlik ücretini yüksek bularak hakemlik ücretini on paraya düşürmüştür (Sergici, 1945, s:16-17). Çırcır ve prese fabrikalarındaki balyaları istifleyecek, istiflenen balyaları taşıyacak olan hamallardan sorumlu hamalbaşısı Adana Ticaret Borsası tarafından görevlendirilmiştir. Bir yıllığına bu göreve getirilen hamalbaşısı, Adana Ticaret Borsası'nın isteklerine göre görevini yerine getirmeye çalışmıştır. Pamuk balyalarının yüklenmesi, indirilmesi vb. işlerde alıcı ve satıcının zarara

³ Çiğit: Pamuk çekirdeği anlamına gelir.

⁴ Ortalama olarak 200 kilografa tekabül eder. Adana Ticaret ve Sanayi Odası, 1944, s.98.

uğrattılmadan, ürünlerin kıymetinde eksilmeye sebebiyet vermeden çalışılması işinden hamalbaş sorumluluğu tutulmuştur (Sergici, 1945, s:56).

Adana Ticaret Borsası'nda genel olarak Ermeni ve Rum tüccarlar etkili olduklarından; borsa, devlet dairelerinin kapalı olduğu Cuma günü de faaliyetlerine devam etmiştir. Bu durum karşısında Adana valiliğinden gelen uyarılar üzerine 23 Ocak 1916 tarihinden itibaren borsanın devlet dairelerinin kapalı olduğu Cuma günü kapatılması ve çalışmalarını Pazar günü de faaliyette bulunmasına karar verilmiştir (Sergici, 1945, s:16-17).

Adana Ticaret Borsası Başkanı Anastas Karayusufoğlu'nun Rum olması ve Yunanistan'ın Osmanlı Devleti'ne karşı savaşa dâhil olması üzerine Karayusufoğlu borsa başkanlığı görevinden istifa etmiştir. Karayusufoğlu'nun istifasından sonra 12 Temmuz 1916'da seçimlere gidilmiş; borsa encümenliği üyeliğine Bosnalı Salih, Mehmet Fuat Dıblanzade, İbrahim Sadık, Hüseyin Denizkuyulu, Mehmet Hamalızade, Grigordiyadis ve Anastas Karayusufoğlu seçilmişlerdir. 16 Temmuz 1916'da Adana Ticaret Borsası'nın başkanlığına Bosnalı Salih seçilmiştir. 1918 yılında I. Dünya Savaşı'nın Osmanlı Devleti açısından yıkıcı sonuçlarının görülmeye başlaması, Ermeni ve Rumlarda devlete karşı görülen kıpırdanmalar üzerine borsa komiseri Cemal Bey istifa etmiştir. Cemal Bey'den sonra borsa komiserliğine yeniden Bogos Dilferyan getirilmiştir. Dilferyan, Ağustos ayında pek çok Çukurovalı gibi borsa üyelerinin de yaylalarda bulunduğunu; iki yıldır yapılmayan Ocak ayında yapılmasını istemiş ve valilik de Dilferyan'ın bu talebi doğrultusunda karar vermiştir (Sergici, 1945, s:17).

Adana'nın işgal günlerinde Adana Ticaret ve Sanayi Odası'nda yaşanan olayların benzeri Adana Ticaret Borsası'nda da yaşanmıştır. Türklerin tasfiye edilmesi üzerine Rum ve Ermenilerin hakim duruma geldiği Adana Ticaret Borsası'nda (Sergici, 1942, s:28-29) yazışma dili olarak Fransızca kullanılmıştır (Varlık vd., 2008, s:199). 23 Şubat 1919 tarihinde yapılan seçimlerde Adana Ticaret Borsası'nda azınlıklar neredeyse tamamı ile hâkim duruma gelmişlerdir. Yapılan seçim neticesinde Adana Ticaret Borsası başkanlığına Grigoryadis, sandık eminliğine Lütfi Kalağoğlu seçilmişlerdir. Borsa üyeliklerine ise; Bosnalı Salih, Hüseyin Hüsnü Denizkuyulu, İbrahim Sadık, Anastas Karayusufoğlu, Ohannes Venedikyan seçilmişlerdir. Borsa Komiseri Bogos Dilferyan'ın vefatı üzerine 2 Nisan 1919'da yerine Misak Mimariyan atanmıştır. 2 Nisan 1919 tarihli toplantıda Adana Ticaret Borsası adına önemli bir karar alınarak daha önceleri Ağustos ayında yapılan mali açılış dönemi Ocak ayına alınmıştır. Ayrıca, üye aidatlarının da Ocak ayı içerisinde tahsil edilmesi kararlaştırılmıştır. Adana Ticaret Borsası'ndaki Türklerin etkisini tamamı ile ortadan kaldırmak için gayrimüslimler tarafından yönetimine seçilen Türklere baskı uygulanarak borsa yönetiminden istifaya zorlanmışlardır. Yapılan baskılar neticesinde Bosnalı Salih ve Lütfi Kalağoğlu yönetim kurulu üyeliklerinden istifa etmek zorunda kalmışlardır. Bosnalı Salih ve Lütfi Kalağoğlu'ndan boşalan üyeliklere

Miltiyadis Sinoğlu ve Manok Şahbazyan getirilmişlerdir. Adana Ticaret Borsası'nın yönetiminde Hüseyin Hüsnü ve İbrahim Sadık dışında Türk üye kalmamıştır. 1919 yılında borsa faaliyetleri Tarsus Kapısı yakınlarındaki Borsahane denilen bir kahvehanede gerçekleştirilmiştir. Serkis Gogasyan adlı bir Ermeni tarafından işletilen kahvehanenin bir odası borsaya 100 liraya kiralanmış ve borsa dairesi görevi görmüştür (Sergici, 1942, s:18-23). 1920 yılında ise eski borsa nizamnamesinin ihtiyaçlara cevap vermediği için değiştirilmesi konusunda Adana Ticaret Odası'ndan bir karar alınarak borsa nizamnamesi Fransız makamlarına onaylatılmak sureti ile değiştirilmiştir (Sergici, 1963, s:20).

3. Cumhuriyet Döneminde Adana Ticaret Borsası (1923-1930)

Adana'daki Fransız işgalinin son bulması üzerine Adana Ticaret Borsası'nın yeniden teşekkül ettirilmesi hususunda Rüstem Efendi borsa komiserliği görevine getirilmiştir. Borsa heyetinin dağılmış olması sebebi ile Adana Ticaret Odası'ndan Corç Lütfullah ve Aziz Beylerin yeni heyetin oluşturulması yönünde çalışmaları kararlaştırılmıştır. Yapılan çalışmalar neticesinde 9 Şubat 1922 tarihinde seçimler yapılmış ve Adana Ticaret Borsası'nın yeni yönetimi belirlenmiştir. Arifzade Asım Bey'in başkanlığında oluşturulan yeni yönetimde; Hüseyin Daim Bey, Yusuf Ziya Efendi, Bilal Şabanoğlu, Hasan Efendi (Pamukçu zade), Hüseyin Efendi (Ağa zade), Corç Lütfullah Efendi bulunmaktaydılar. Borsa kâtipliğine ise Mehmet Baltalı getirilmiştir. Böylece Adana Ticaret Borsası yeniden faaliyetlerine başlamıştır (Sergici, 1940b, s: 28-29).

Adana Ticaret Borsası, 1913 yılından beri kiralık binalarda faaliyetlerini sürdürmekteydi. Yağ Cami yakınında bulunan belediyeye ait büyük bir mağaza bir şahsa Borsa Kiraathanesi olarak kiralanmış, binayı işleten şahıs borsa faaliyetlerinin düzenli yapılması için gerekli düzenlemeleri yapmıştır. Kiraathanede sabah başlayan borsa işlemleri aralıksız akşama kadar devam etmiştir. Simsarlar borsaya aidat ödemezler, sadece masalar için bir miktar para verirlerdi. 1922 yılında seçilen yeni idare heyeti simsarlardan 13 lira yıllık aidat alınmasını ve borsanın gelir ve giderleri ile ilgili bir kesinlik olmaması dolayısı ile bu yıl için bütçe yapılmasına gerek olmadığına karar vermiştir (Sergici, 1963, s:22). Zaten 1922 yılında borsa işlemlerinin yapıldığı yer pek uygun değildi. Bir taraftan kağıt oyunları oynanırken diğer taraftan simsarların masalara getirdiği numune pamuklar üzerinden satışlar yapılmaktaydı. Borsanın işleminde tam anlamı ile bir düzen tesis edilemediğinden yabancı tüccarlarla ihracat yapan tüccarlar bazen anlaşarak pamukları kendi istedikleri fiyata alıyorlardı (Sergici, 1963, s:24).

Adana Ticaret Borsası'nda 12 Mart 1923'te yeni bir seçim yapılmıştır. Yeni yönetim kurulu şu kişilerden oluşmuştur; Hüseyin Daim Bey borsanın yeni başkanı seçilmiştir. Bosnalı Salih, Arifzade Asım, Köseoğlu Aziz, Bosnalı Asım, Şabanoğlu Bilal ve Tüccar Yusuf Ziya Efendi ise üye olarak yönetimde yer almışlardır (Sergici, 1963, s:24). Mart 1924'te yapılan borsa encümeni seçimi sonucunda kurulan heyette; Hüseyin Daim Bey, Bursalı Mehmet Emin Bey,

Köseoğlu Aziz, Yusuf Ziya Çağlı, Bosnalı Asım, Şabanoğlu Bilal ve İtibar-ı Milli Bankası Müdürü Yusuf Ziya Efendi yer almıştır. Borsa Başkanlığına İtibar-ı Milli Bankası Müdürü Yusuf Ziya Efendi seçilmiştir (Sergici, 1963, s:25).

Cumhuriyet döneminde de Adana Ticaret Borsası'ndaki düzensizlikler devam etmiştir. 1924 yılında oluşturulan yeni yönetim borsadaki bu düzensizliklere son vermek ve borsayı modernleştirmek için bir dizi kararlar alınmıştır. Bu kararlar: *Yabancı ülkelerdeki fiyatlar, ihtiyaçlar ve üretim konusunda bilgi alan yabancı firmaların bu bilgileri derhal borsaya bildirmesinin sağlanması, pamukların günlük satış fiyatlarının tespiti ve ilanı, borsa işlemlerinin yapılması için daha uygun bir binanın temini, borsanın teşkilat ve görevlerini gösteren bir talimatnamenin hazırlanması, dünya pamuk piyasasındaki fiyatları radyodan öğrenmek için binaya bir telsiz merkezi tahsisi, Liverpool, Bremen, New York ve Havre pamuk piyasaları nizamnamelerinin Türkçeye çevrilmesi, Adana borsa nizamnamesinin bu nizamnameler dikkate alınarak hazırlanması ve Adana pamuklarının standartlarının oluşturulması, Adana'da bir pamuk kongresi toplanmasının sağlanması, yine vilayette uluslararası zirai aletler ve makineleri sergisinin yapılması, Pamukla ilgili her türlü öğretici yayının temini, fabrikalarda, ticarethanelerde ve çiftliklerde hesap işlerinin düzenli yürütülmesi için Adana'da bir ticaret mektebi tesisinin Ticaret Vekâletinden istenmesiydi⁵.*

Alınan kararların neticesinde Pamuk Kongresi 1924 yılında Vali Hilmi Uran'ın desteği ile gerçekleştirilmiştir. Türk Ocağı binasında yapılan kongreye Adana, Tarsus ve Mersin pamuk tüccarları, Çukurovalı pamuk üreticileri, pamuk ihracatçıları ve sanayicileri katılmıştır. Kongre başkanlığını Hilmi Uran yapmıştır. Bu kongrede yukarıda belirtilen kararlara ilave olarak *kredi, makine, tohum ihtiyaçlarının düzenlenmesi, üretim ve taşıma masraflarının azaltılması, sonraki yıl Türkiye'deki bütün pamuk sahalarının üreticilerinin temsil edildiği geniş katılımlı bir kongrenin tesisi* kararları alınmıştır (Sergici, 1963, s:27).

1925 yılında borsa encümeni seçimleri yeniden yapılmıştır. Başkanlığa Fevzi Rasihoğlu, başkan yardımcılığı görevine Mehmet Emin Bursalı, üyeliklere; Hüseyin Daim Bey, Bursalı Mehmet Emin Bey, Aziz Köseoğlu, Yusuf Ziya, Talip Yeğen Ağa, Bilal Şabanoğlu getirilmiştir (Sergici, 1938, s:130).

1936-1937'de Adana Ticaret Borsası başkanlığına Fevzi Dural, borsa komiserliğine Kadri Kürkcü ve genel sekreterliğe Süleyman Sergici getirilmiştir. Üyeler ise İbrahim Burdur, Nedim Kozacı, Ali Karabucak, Mustafa Şengül, Mustafa Özgür, İzzet Koçak, Salih Eroğlu ve Cevat Grin'den oluşmuştur (Sergici, 1940a, s:22-29).

Adana Ticaret Borsası, 1928 yılında Almanya'dan getirilen telsiz telefon ahizesi ile İstanbul'daki borsa faaliyetlerini günlük haber almış ve şehirdeki tüccarlara iletmiştir. Adana Ticaret Borsası'nın kendi malı olan binasında bir

⁵ Bu kararların alınmasında Adana'da yağ fabrikası açma girişiminde bulunan S.R. Gilodo ve Ticaret Müdürü Faik Bey'in telkinlerinin rolü büyüktür. Sergici, 1963, s: 25-26.

santral ve 16 civarında olan simsar localarında telefonlar mevcuttu. Böylece tüccarların süratle işlem yapmasının yolu açılmıştır. 1928 yılında kepek, susam yağı, çığıt yağı, çığıt küspesi, pamuk ipliği satışları fabrikalarda gerçekleştiriliyor, satışlar bordro üzerinden tespit edildikten sonra Borsa Tescil Şubesi'ne gönderilmiştir (Adana Ticaret ve Zahire Borsası, 1928, s:7).

Borsada işlem gören diğer ürünler ise susam, buğday, yün, yapağı, pamuk ipliği, nohut çığıt yağı, tahin, un, mercimek, mısır, delice, kepek, yulaf ve arpadır (Adana Ticaret ve Zahire Borsası, 1928, s:12). Gerçekleştirilen satış işlemleri her gün cetvel haline getirilerek matbaada "*Adana Ticaret ve Zahire Borsası Piyasa Gazetesi*" adı ile bastırılmıştır. Borsa, dünya pamuk piyasasının merkezi olan Liverpool Pamuk Borsası'na üye olmuştur. Senelik 3.000 liraya yakın bir harcama yaparak işlem günlerinde Liverpool Pamuk Borsası'nın kapanış fiyatını ertesi sabah üyelerine duyurmuştur. Borsa, gelen numunelerin kontrolü için çağın şartlarına uygun bir laboratuvar tesisine yönelik çaba içine girmiş ve bu iş için bütçesinden 2.000 lira ayırmıştır (Adana Ticaret ve Zahire Borsası, 1928, s:9).

Borsada satış işlemleri dört şekilde yapılmıştır. Birincisinde hazır mal ve peşin para üzerinden satış işlemi yapılırken; ikinci alışveriş şekli malın hazır olması ve paranın sonradan ödenmesi şeklinde olmuştur. Bu ikinci yöntem "*Tediyat vadeli muamele*" denilmiştir. Üçüncü satış işlem türü peşin para ve malın sonradan teslimi şeklindeydi ve "*şerait-i hususiye*" olarak adlandırılmıştır. Dördüncü yöntem ise malın teslimi karşılığında paranın ödenmesi şeklindeydi. Bu son satış şeklinde önceden "*kapora*" diye adlandırılabilen bir miktar para ödenmek sureti ile satış yapılmıştır (Adana Ticaret ve Zahire Borsası, 1928, s:10; Adana Ticaret ve Sanayi Odası, 1944, s:16).

Çiftçi ise malını doğrudan fabrikalarda çektirir ve bununla ilgili bir koçan alırdı. Bu koçanı borsa simsarlarından birisine verir, simsar bahsi geçen fabrikaya giderek numuneler alarak borsada alıcılara sunar, alıcı numune üzerinden fiyat verir. Satış gerçekleşince alıcı satıcı ve simsar bordroyu imzalardı. Numune iki kısma ayrılır yarısı alıcıya yarısı da bordro ile birlikte tescil memurluğuna verirdi. Pamuk koçanın arkasındaki ciro yerine satıcı imza atar ve alıcıya havalesini gerçekleştirirdi. Giro memurunun damgalaması ile işlem tamamlanmış olurdu (Adana Ticaret ve Sanayi Odası, 1944, s:12).

Adana'da "*kozacı*" denilen bir zümre bulunurdu. Oldukça fazla sermayeye sahip olan kozacılar köylüden satın aldıkları kozayı depolarda muhafaza eder, "*çevirme*" denilen aletlerle toz ve toprağından ayırarak temizleme işlemine tabi tutarlar, daha sonra bunları evlere dağıtarak el ile kozanın kabuğı ile kütlüsünü birbirinden ayırtırlardı. Bu işlemlerin ardından fabrikaya yollanan pamuk çektirilir ve satışa sunulurdu. Elde ayrılan pamuk makinedekilerde ayrılanlara nazaran daha az yıpranmış olurdu. Ancak bu pamuk ayırma işleminde işçi pamuğı ıslattığından pamuk esmerleşiyor ve içerisinde ölü pamuk

bulunuyordu. Bu tür sorunlar dolayısı ile fabrikalar genelde makinelerde çekilenleri tercih etmekteydi (Adana Ticaret ve Sanayi Odası, 1944, s:13).

Mağaza malı pamuk: "Çeteci" (Sergici, 1942, s:155-156)⁶ denilen küçük tüccarların perakende olarak topladıkları ve mağazalarında depoladıkları pamuklardır. Mağaza malı pamukların tek tip olmamasının nedeni az sayıda balyalar şeklinde çok farklı kişilerden satın alınmış olmasındandır. Bu durum pamuğun değerini düşürmekte ve bunların numunelerinin borsada satışı yapılsa da alıcı son bir kez ürünü mağazada gördükten sonra pazarlığı kesin olarak bitirmektedir (Adana Ticaret ve Sanayi Odası, 1944, s:14). Pamuk tüccarları malı alırken tellerin uzunluğu, inceliği, yumuşaklığı, mukavemetinin çokluğu, düzgün ve erişkin olması, elastikiyetinin çokluğu ve tellerin aynı tarzda olmasına dikkat etmişlerdir (Adana Ticaret ve Sanayi Odası, 1944, s:32).

Borsada ihtilafların çözümü için başvuru olan yöntem; analiz memurunun ürün üzerinde tahlil yapması, sonrasında tarafların borsa hakemleri içerisinde seçecekleri kişilerin karar vermesi şeklinde olmuştur. Fiyat üzerinde ve malın teslimi ile ilgili konulardaki ihtilaflar ise hakemlere gönderilmezse Borsa Encümenitarafından çözülmüştür⁷. Borsa Encümeni'ne Borsa Nizamnamesi'ne uymayan üyelere 5-100 lira arasında ceza verme yetkisi verilmiştir. Kararlar, Adana Ticaret Odası'nın onayı ile geçerlilik kazanmıştır. Cezalandırma uygulamaları daha ziyade, pamuğa başka maddeler karıştırarak kalitesini düşürenlere uygulanmıştır (Adana Ticaret ve Zahir Borsası, 1928, s:8). Susamın şehirden ihracı sırasında % 3 hasarlı olması normal karşılanırken, hasarın daha fazla olması durumunda ihracatına izin verilmemiştir. Susam ve diğer hububatın analizi borsa analiz memuru tarafından yapılır ve hazırlanan raporda hasar miktarı belirtilmiştir. Ardından tespiti göre hububat çuvallarının ağız damgalanmıştır (Adana Ticaret ve Zahir Borsası, 1928, s:9).

3.1. Pamuk

Adana-Mersin demiryolunun inşası vilayette pamuk üretiminin artışında önemli bir role sahiptir (Adana Ticaret ve Sanayi Odası, 1944, s: 33). 1896 yılında 2.000 balya olan pamuk üretimi 1903'te 40.000, 1909'da 76.000, 1913'te 120.000 balyaya ulaşmıştır (Vural, 1945, s: 57). 1914 yılında pamuğun kalitesinin artırılması yönünde Ziraat Odası, Ticaret Odası ve Borsa yöneticilerinin aldığı kararlar hükümete sunulmuştur. Buna göre (Yurtsever, 2013, s: 266-267);

⁶ Keteleci (az miktarda pamuğunu fabrikalarda çektirdikten sonra bir iki çuval içerisinde satışa sunan kişi) ve başka şahıslar tarafından satılan az miktardaki pamuğu satın alan ve mağazasında biriktirerek toptan satan kişiye verilen addır. Sergici, 1942, s: 155-156.

⁷ 1927-1928'de Borsa Encümen reisi İş Bankası müdürü Said Bey, ikinci reis ise Arifzade Asım Bey'di. Azalar: Mensucat Fabrikası müdürü Sükûti Bey, Kalağzade Lütfi Bey, İsa Şakir Bey, Kösezade Aziz Bey, Simsar Nazif Efendi, Ticaret Odası'ndan Verdizade Mühendis Ziya Bey, Merkezli Ahmet Efendi, Borsa Komiseri Mahmut Celalettin Bey ve Katib-i Umumi Süleyman Bey'di. Adana Ticaret ve Zahir Borsası, 1928, s: 1.

1. Pamuk kozası satanların kozaya ayrıca toprak, kum katmaması, yüzde birden fazla kum ve toprak olan kozalarda iskonto yapılması.
2. Kozacılar işe başlamadan önce Ticaret Odasına başvurarak kaç "çevirme" (Kozayı yapraklı toplarken kullanılan bir alet.) kullanacaklarını odaya kaydettirmeleri.
3. Kozacılar temiz çıkarmak zorunda olup, buna uymayanların ismi bu hatayı tekrar yapma sayısına göre Ticaret Odası tarafından açıklanması dördüncü tekrarda bir ay süre ile kozacılık yapma hakkının elinden alınması, bu işlem için oda üyelerinin yarısının bir fazlasının oyunun yeterli olması.
4. Kozacılar (kozayı kabuğundan çıkarıp kütlü haine getirenler) kozayı sulama, ıslatma eylemlerinden kaçınmalı; haşulalarda, yağmur altında, çamur olacak mekânlarda bırakmaması. Bu konuda hassasiyet göstermeyenlere çeşitli yaptırımlar uygulanması.
5. Kozacılar⁸, mağazalarında veya fabrikalarındaki kütlüleri muayene ettirdiğinde yaş, zibilli ve hasarlı olduğu tespit edilirse ilk defa bir, tekrarı halinde dört hafta kütlülerini fabrika çırcırlarında çektirilmemesi. Eğer bu eylem gerçekleşmiş ise aynı süreler kapsamında "çevirmeleri"nin mühürlenmesi ve o mevsim kozacılık yapmasının yasaklanması.
6. Kozacıların kozaları korunaklı yerlerde üzeri kapalı ve örtülü bir şekilde tutması.
7. Pamuk ihracatı ile meşgul olan tüccarların daha önceden Ticaret Odasından muayene pusulası almasının zorunlu olması.

Pamuk satışları için Adana Ticaret Odası binde bir vergi almıştır. Aynı miktarda vergiyi 1922 yılı itibari ile Adana Borsası da tahsil etmeye kalkınca anlaşmazlık baş göstermiştir. Çünkü aynı ürün için her iki kuruluşa vergi verilmesi haksızlık olarak değerlendirilmiştir. Oda ve borsa heyetlerinin müşterek toplantısında borsanın binde bir vergi almasına, ihraç edilen pamuktan Ticaret Odası tarafından balya başına 10 kuruş olarak tahsil edilen muayene vergisinin yine aynı kuruluş tarafından tahsiline ve bahsi geçen gelirin borsa ve oda arasında yarı yarıya bölüştürülmesine karar verilmiştir (11 Mart 1922). Adana Borsası, tüccarlar ve simsarlardan alınacak yıllık abonelik ücretlerini aynı ay içerisinde belirlenmiştir. Buna göre simsarlardan yıllık 30 lira, simsar yardımcılardan 10 lira, birinci sınıf tüccardan 10 lira, ikinci sınıf tüccardan 5 lira alınması, sarraflar ise günde 50 kuruş masa kirası alınması kararlaştırılmıştır (Sergici, 1963, s: 23).

Borsa, tüccarların ürünlerinin zarar görmemesi için de bazı uygulamalara gitmiştir. Kapı malı pamuğun yağmurdan, çamurdan ve rutubetten korunması için pamuk işleyen mağazaların, zemininin çimento ile kaplanması, üstü kapalı ve yerden belirli oranda yüksek mekânlar oluşturma zorunluluğu getirmiştir.

⁸ Adana'da kozacı denilen bir zümre bulunurdu. Oldukça fazla sermayeye sahip olan kozacılar köylüden satın aldıkları kozayı depolarda muhafaza eder, "çevirme" denilen aletlerle toz ve toprağından ayırarak temizleme işlemine tabi tutarlardı, daha sonra bunları evlere dağıtarak el ile kozanın kabuğu ile kütlüsünü birbirinden ayırtırlardı. Bu işlemlerin ardından fabrikaya yollanan pamuk çektirilir ve satışa sunulurdu. Adana Ticaret ve Sanayi Odası, 1944, s.13.

Böylece pamuğun kalitesini düşürecek sorunların önüne geçilmesi amaçlanmıştır (Adana Ticaret ve Zahir Borsası, 1928, s: 8). Borsa, pamuğun taşınması konusunda da adım atmış; ürünün preslenmek için kaba balyalar halinde taşınması sırasında yollara dökülmemesi ve araba tekerleklerine sürtünerek çamur olmaması için gerekli tedbirlerin alınmasını istemiştir (Adana Ticaret ve Zahir Borsası, 1928, s: 9).

Pamuk çiğdidinin işlenmesi uygulaması ise bazen haksızlıklara neden oluyordu. 1928 yılına kadar uygulama; *çiftçilerin çiğditleri fabrika ambarlarına teslim etmesi ve mevsim sonuna kadar bekletmesi şeklindeydi. Fabrika sahipleri, kozacılar ve çiftçiler borsanın daveti ile borsa müfettişi huzurunda yılda üç defa toplanırlardı. Daha sonra bu heyet; kozacıların ve fabrika sahiplerinin ambarlarından numune kütlü (pamuk çiğidi) alırlar, bunları birbirine karıştırarak bir fabrikada çekerlerdi. Üretilen pamuk ve çiğdit miktarı tartılır, Böylece her beş kıyye (yaklaşık 1,3 kg, okka) pamuğa ne kadar çiğdit isabet ettiği hesaplanır, bir mazbata ile Borsa encümenine bildirilirdi. Borsa encümeni gerekli incelemeleri yaparak değişiklik yapılması gerekirse değiştirir ya da aynen kabul ederdi. Borsa ise yılda üç defa gerçekleştirilen satışların ortalamasının biraz üzerinde bir fiyat belirlerdi. Bahsi geçen uygulama mağduriyetleri de beraberinde getirmiştir. 1928 yılında Borsa Encümeni bu uygulamadan vazgeçmiştir. Bundan sonra her iki ayda bir yapılacak "çiğdit muadelesinde" mal sahipleri hesaplaşma işlemlerini fabrikalarda yapacaklardı. Ayrıca her üç muadelenin ortalaması alınmayacaktı. Yine daha önceleri pamuk çiğidi satılırken fabrika sahipleri lehine bir miktar indirim yapılması geleneği vardı. Ancak bahsi geçen indirimin oranı şartlar gereği farklı senelerde farklı miktarlarda yapılmasını zorunlu kılıyordu. Bu durum kozacılarla fabrika sahipleri arasında anlaşmazlıklara neden oluyordu. Kozacılar şartları gereği indirimde yanaşmazken, fabrika sahipler şartların ağırlığından bahisle her zamankinden daha fazla indirip talep ediyordu. Yaşanan ihtilafta borsa encümeni hakem oluyor ve iki tarafı da dinledikten sonra kararını veriyordu (Adana Ticaret ve Zahir Borsası, 1928, s: 8-9).*

Pamuk ve hububat ticareti ile uğraşan büyük tüccarlar; Arifzade Asım Bey, Abidin Bey (Suphi Paşazade), Aziz Bey (Kösezade), Emin Efendi (Hacı Mustafa Ağazade), Feyzi Bey (Rasihzade), İsa Şakir Bey, Lütfi Bey (Kalağzade), Lion Roditi Efendi, Mustafa Zihni Efendi, Muhtar Bey (Pristineli) idi. Yine bu işle uğraşan diğer tüccarlar ise Mustafa ve ortağı Has Ağazade Nuri Bey, Mehmet Bakır mahdumları, Nuri Bey (Pazarbaşı), Salih Bey (Bosnalı), Salih Zeki ve Yusuf Ziya Bey (İtimat Şirketi) idi. 1927-1928 yıllarında borsa 30 toplantı yapmış ve borsa üyeleri arasındaki ihtilaflara çözümler aramıştır (Adana Ticaret ve Zahir Borsası, 1928, s: 8-9).

Ayıplı ürün satışının önüne geçmek için pamukların satışında farklı bir yöntemle başvurulmuştur. İhraç edilen ürünlerin üzerine satıcının gönderdiği pamuk balyalarının içerisine bir tarafı Türkçe ve diğer tarafı Fransızca yazılmış bir karton yerleştirilmiştir. Kartonda pamuğun ve pres yapan fabrikanın sahibinin ve kontrol memurunun imzası mevcuttur. Ayrıca balya numarası

mevcut olan paketlerde ürünün sorunlu çıkması halinde kartın borsaya iade edilmesi istenmiştir. Uygulanan yöntem bir yıl içerisinde meyvelerini vermiş; Avrupa pamuk alıcıları ürünlerin temizliği dolayısı ile teşekkür mektupları iletilmiştir. Yapılan uygulama Türk üreticilerin itibarını artırmıştır (Adana Ticaret ve Zahire Borsası, 1928, s: 10). İhracat yapan tüccarlar; Aseo Lion Efendi, Elhadeh, Gilodo, Hüsnüzadeler, İstikbal, İsmail Hakkı Efendi (Hacı Mehmet Ağazade), Prace Foli, Sikmat, Şaşatiler, Şark Ziraat ve Sunaat Şirketi'dir (Adana Ticaret ve Zahire Borsası, 1928, s: 14).

Adana Borsası, fabrikaları denetleme yetkisine de sahiptir. Kendi bünyesindeki kontrol memurları vasıtası ile çırçır ve presleme işlemleri sırasında yapılacak hilelerin önüne geçmek için sürekli denetimler yapılmıştır. Memurların başında ise bir müfettiş görev yapmıştır. Üretimde kaliteyi arttırmak isteyen borsa yetkilileri evlerde kozaların şiftlenmesi sırasında fazla ıslatılmalarının önüne geçmek, çevirme işlemlerinin nizamnameye uygunluğunu denetlemek, susam ve tahin üreten ma'asaraların durumunu incelemek için seyyar kontrol memurları görevlendirilmiştir. Yeni ve eski istasyonlarda şehirden ihraç edilecek bütün malların kayıtlarını tutmak ve borsadan onay almamış malların ihracını tespit etmek üzere iki memur görevlendirmiştir (Adana Ticaret ve Zahire Borsası, 1928, s: 9).

1927 Ağustos ayından 1928 yılı Ağustos ayına kadar Adana Borsası'nda işlem gören yerli pamuğun çeşidi, miktarı, ortalama fiyatı ve toplam fiyatı şu şekildedir; "Dağ Malı" olarak ifade edilen pamuğun miktarı 276.624 kıyye, ortalama fiyatı 372 Kuruş, 35 cm, toplam fiyatı 255.404 liraydı. Aynı dönemde "Kapı Malı" olarak ifade edilen pamuğun üretim miktarı 543.295 kıyye, ortalama fiyatı 365 Kuruş, 42 cm, toplam fiyatı 496.329 liraydı. "Piyasa Parlağı" denilen pamuğun miktarı 4.563.378 kıyye, ortalama fiyatı 362 Kuruş, 63 cm, toplam fiyat 4.137.140 liraydı. "Piyasa Temizi" olarak adlandırılan pamuk 412.588 kıyye, ortalama fiyatı 356 Kuruş, 74 cm, toplam fiyat 367.970 liraydı. "Piyasa Malı" denilen pamuk 5.429 kıyye, ortalama fiyatı 313 Kuruş, 43 cm, toplam fiyat 4.253 liraydı. Yukarıda bahsi geçen yerli pamukların toplam miktarı 5.801.314 kıyye, ortalama fiyatı 362 kuruş, 82 cm, 5.261.096 lira idi (Adana Ticaret ve Zahire Borsası, 1928, s: 18) (Tablo 2).

Tablo 2. 1927-1928 Yılında Borsada İşlem Gören Pamuk Türleri ve Miktarları

	Miktarı	Kuruş	Cm	Toplam (lira)
Dağ malı	276.624	372	35	255.404
Kapı malı	543.295	365	42	496.329
Piyasa parlağı	4.563.378	362	63	4.137.140
Piyasa temizi	412.588	356	74	367.970
Piyasa malı	5.429	313	43	4.253
Toplam	5801.314	362	82	5.261.096

3. Sonuç

Sanayi ve ticaret odaları özellikle de dış ticaretin canlı olduğu kıyı kentlerinde ortaya çıkmış ve ilk ticaret odası 1600 yılında Marsilya'da kurulmuştur. Osmanlı Devlet'inde kurulan ilk ticaret odası 1880 tarihinde kurulan Dersaadet Ticaret Odası'dır. İkinci Meşrutiyet'in ilanına kadar Osmanlı'nın pek çok bölgesinde sanayi ve ticaret odaları kurulmuşsa da bu odalardan İstanbul, İzmir, Selanik gibi ticari canlılığa sahip bazı şehirlerin dışında odaların ekonomik hayatın canlanmasına bir etkisi olmamıştır.

Adana Ticaret Odası; 1860'lardan itibaren Avrupa'dan gelen pamuk talebinin yarattığı baskılar neticesinde kurulmuştur. Odanın kuruluş tarihi net olarak bilinmemekle beraber 1893 tarihli Adana Vilayet Salnamesi'nde odanın yöneticilerinin isimleri yer almaktadır. Adana Ticaret Odası'nın ilk faaliyet yıllarında oda; sanayi, ticaret ve ziraat faaliyetlerini beraberce yürütmüştür.

Borsa kelimesinin köken olarak ticari toplantılara 1360 evini tahsis eden Von den Bursen Bruges'den geldiği yönünde araştırmacılar görüş birliğine sahiptirler. Yapılan ticari toplantılara malların getirilip götürülmesinin maliyetli olması sebebi ile zamanla toplantılara mal numuneleri getirilmiş ve alış-satışlar numuneler üzerinden gerçekleştirilerek borsalar kurulmaya başlanmıştır. İlk borsalar XVI. yüzyılda Fransa-Lyon'da ve ardından İngiltere ve Hollanda'da kurulmuştur. Zaman içerisinde para ve ticaret borsaları birbirinden ayrılmıştır. Satılacak malın cinsinin, genel durumunun bilinmesi; alıcı ve satıcı arasında aracı bulunması; alım satımın miktarının, malın cinsinin, fiyatının, satış şartlarının ilan edilmesi ticaret borsalarının genel hükümleri olmuştur.

Osmanlı Devleti'nde 1302 Tarihli Umum Borsalar Nizamnamesi ile İstanbul'da, sonra da İzmir ve Konya'da ticaret borsalarının kurulmaya başladığı görülmüştür. Adana'da pamuk ticareti uzun zaman özellikle de dış dünyadaki pamuk fiyatlarından haberdar olmayan üreticinin dünya pamuk piyasasından çok düşük fiyatlarla malını tüccarlara satması ve bu tüccarların yüksek kârlarla bu pamuğu ihraç ederek servetlerine servet katması biçiminde yapılmıştır. Adana pamuğunun borsa üzerinden fiyatlandırılması, alıcı ve satıcının güncel fiyatlardan haberdar edilmesi ve yaşanan kayıpların ortadan kaldırılması yönünde yaptığı yayınlarla dönemin önemli gazetelerinden İtidal Gazetesi bir kamuoyu oluşturmayı başarmıştır.

Nihayetinde, Adana Ticaret Odası bünyesinde bir ticaret borsası kurulması yönünde izin istenmiş ve 4 Haziran 1913'te Adana Ticaret Borsası'nın kurulması için onay alınmış ve 6 Eylül 1913'te görkemli bir açılışla Adana Ticaret Borsası faaliyetine başlamıştır. Adana Ticaret Borsası, Honry Hamberyket Cie adlı şirket vasıtası ile Liverpool Borsası fiyatlarını takip ederek güncel fiyatları telgraflaşma sureti ile öğrenmeye çalışmıştır. Borsa faaliyetlerini, sadece güncel piyasa fiyatlarını takip etmekle sınırlandırmamış; 1930'lu yıllarda çıkardığı Ticaret Gazetesi ile dünya pamuk fiyatları, hükümetlerin pamuk siyasetleri gibi bilgiler

paylaşmak sureti ile piyasaya hâkim, dünyadan haberdar, bilinçli bir kitle oluşturmaya çalışmıştır. Ticaret borsası kurulmadan önce üreticinin elinden düşük fiyatla aldıkları pamuğu yüksek kârlarla satarak büyük servetler kazanan fakat borsanın kurulması ile birlikte bu imkândan mahrum olan bazı tüccarlar; kimi zaman üyelik aidatlarını gerekçe göstererek kimi zaman ise borsa binasının küçük ve sıhhsiz olduğunu iddia ederek alıcı-satıcıları Borsa yöneticilerine karşı kıskırtmışlardır. *Pamuk Pazarı Kahvesi* ve *Köprübaşı* gibi yerlerde Borsa'ya alternatif ticaret yapma girişimleri Valiliğin duruma müdahale etmesi ile mümkün olmamıştır.

Adana ticaret hayatında Ermeni ve Rumların daha etkin olmasının bir sonucu olarak Ticaret Borsası yönetim kurulunda daha ziyade gayrimüslimler etkin olmuşlardır. Adana Ticaret Borsası'nda istikrarlı bir yönetim oluşturmak mümkün olmamıştır. Başkan, borsa komiseri gibi yöneticiliklerde ve yönetim kurulu üyeliklerinde çok fazla istifaların yaşandığı görülmüştür. Fransızların, Adana'yı işgal günlerinde borsa yönetimine seçilen Türklerin karşı karşıya kaldığı baskılar üzerine istifa ettikleri görülmüştür. Ayrıca işgal günlerinde borsanın yazışma dili olarak da Fransızca kullanılmıştır. Fransız işgalinin son bulması üzerine Adana Ticaret Borsası 1922 yılında yeniden yapılandırılmıştır.

1923 yılında oluşturulan borsa yönetimi, borsadaki düzensizliği ortadan kaldırmak adına önemli kararlar almışlardır. Bu kararların sonucu olarak 1924 yılında Adana valisi Hilmi Uran'ın desteği ile 1924 yılında bir Pamuk Kongresi gerçekleştirilmiştir.

Gelişen teknolojiden istifade ederek dünya piyasalarını daha yakından takip etmek isteyen Adana Ticaret Borsası yönetimi 1928 yılında Almanya'dan getirtilen telsiz telefon ahizesi ile İstanbul'daki borsa faaliyetlerini günlük haber alarak şehirdeki tüccarlara bildirmişlerdir. Ticaret borsası, uzun zaman faaliyetlerini kiralık binalarda yürütmüşken Cumhuriyet döneminde kendi binasına sahip olmuştur. Bu binaya kurulan santral vasıtası ile tüccarların hızlı biçimde işlem yapabilmelerine olanak sağlanmıştır. Adana Ticaret Borsası, dünya pamuk piyasasının merkezi olan Liverpool Pamuk Borsası'na üye yapılmak sureti ile dünya pamuk piyasasından Adana tüccarlarının haberdar olmasını sağlamıştır. Bu üyelik borsaya yıllık 3.000 lira bir masrafa neden olmuştur. Ticaret borsasına gelen numunelerin kontrolü için çağın şartlarına uygun bir laboratuvar kurularak bu iş için de 2.000 lira masraf yapılmıştır. Adana Ticaret Borsası, üyelerinden elde ettiği geliri ticaretin daha hızlı, daha güvenilir bir ortamda gerçekleştirilmesi adına kullanan bir yönetim anlayışı sergilemiştir.

4. Kaynaklar

Gazeteler

Adana Ticaret Gazetesi (01 Temmuz 1934). S.74.

İtidal (24 Şubat 1324). S.24.

İtidal (25 Nisan 1325). S.38.

Yıllıklar

Adana Vilayet Salnamesi, (1309).

Adana Vilayet Salnamesi (1319).

Kurum Yayınları

Adana Ticaret ve Sanayi Odası (1944). *Tahmin Raporu 1944-1945 Mevsimi Çukurova ve Mıntıkası Birinci Pamuk ve Hububat Tahmin Raporu*. Adana: Adana Ticaret ve Sanayi Odası Yayınları.

Adana Ticaret Odası (1984). *Adana İli Ekonomik Etüdü*. Adana: Adana Ticaret Odası Yayınları.

Adana Ticaret Odası (1987). *Adana Ticaret Odası Albümü 1984-1987*. Adana: Adana Ticaret Odası Yayınları.

Adana Ticaret ve Zahire Borsası (1928). *Adana Ticaret ve Zahire Borsası, 1927-1928 Senesine Ait İstatistik Mecmuası*, Adana: Türksözü Matbaası.

Makale ve Kitaplar

Aktolga, İ., Tekeoğlu, B. (2040). 110. *Kuruluş Yılında Adana Ticaret Odası*, Adana: Eren Ofset.

Eldem, V. (1994). *Harp ve Mütareke Yıllarında Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomisi*. Ankara: TTK Yayınları.

Ener, K. (1964). *Tarih Boyunca Adana Ovasına Bir Bakış*. İstanbul: Berksoy Matbaası.

Öztürk, Ö. (2010). *Türkiye'de Büyük Sermaye Grupları Finans Kapitalin Oluşumu ve Gelişimi*. İstanbul: Sosyal Araştırmalar Vakfı Yayınları.

Sergici, S. (1938). *Adana Ticaret Borsası 1936-1937*. Adana: Türksözü Basımevi.

Sergici, S. (1940a). *Adana Ticaret ve Zahire Borsası Yıllığı 1938-1939*. Adana: Türksözü Basımevi.

Sergici, S. (1940b). *Adana Ticaret ve Zahire Borsası Yıllığı 1939-1940*. Adana: Bugün Matbaası.

Sergici, S. (1942). *Adana Ticaret ve Zahire Borsası 1940-1941 Yıllığı*. Adana: Türksözü Matbaası.

Sergici, S. (1945). *Adana Borsası*. Adana: Bugün Basımevi.

Sergici, S. (1954). *Adana Borsasının Kitabı 1952-1953*. Adana: Demokrat Matbaası.

Sergici, S. (1963). *Adana Ticaret Borsasının 50. Yıl Kitabı*. Adana: Gürpınar Basımevi.

Varlık, M. B., Emiroğlu, K., Türkoğlu, Ö. (2008). *Adana Sanayi Tarihi*. Adana: Adana Sanayi Odası Yayınları.

Vural, H. (1945). *Adana Ticaret Rehberi 1943-1944*. Adana: Bugün Matbaası.

Yurt Ansiklopedisi, (1981). Adana. C.1, İstanbul: Anadolu Yayıncılık, s. 7-181.

Yurtsever, C. (2013). *Çukurova'da Tarımın Tarihi*, Adana: Adana Ticaret Borsası Yayınları.

Ekler

Ek 1. Adana Ticaret Borsası Binası

Ek 2. Adana Ticaret Borsası'nda "Muamele" Yapılırken.

Ek 3. İggalden Sonraki Adana Ticaret Borsası'nın İlk Başkanı Asım Özbilen.

Ek 4. 1928 Yılı Adana Ticaret Borsası Encümen Heyeti

24

1927 Senesi Ağustosundan 1928 senesi Ağustos bidayetine kadar Adana borsası Aylık vasatî fiyat, kıymet

AY	Dağ malı			Kapu malı			Piyasa parlağı			Piyasa temizi			Piyasa malı			Yerli pamukların yakünü		
	Miktari	Vasatî fiyat	Kıymetî haligası	Miktari	Vasatî fiyat	Kıymetî haligası	Miktari	Vasatî fiyat	Kıymetî haligası	Miktari	Vasatî fiyat	Kıymetî haligası	Miktari	Vasatî fiyat	Kıymetî haligası	Miktari	Vasatî fiyat	Kıymetî haligası
	Kıyo	Ku.	Lıra	Kıyo	Ku.	Lıra	Kıyo	Ku.	Lıra	Kıyo	Ku.	Lıra	Kıyo	Ku.	Lıra	Kıyo	Ku.	Lıra
Ağustos 927				600	357,50	336	81900	383,50	78433	175540	332,12	145753				258040	348,03	224519
Eylül 927							68703	394,77	66904	106100	365,58	96972				174803	375,00	163876
Teş. evvel 927							9800	362,75	8887	36000	363,88	32750				45800	363,64	41637
Teş. sani 927							94600	350,59	82915							94600	350,59	82915
Kâ. evvel 927				25800	389,50	25128	193920	359,94	174503							219720	363,46	199631
Kâ. sani 928							9288	358,97	85676							92880	368,97	85676
Şubat 928							8000	343,00	6860							8000	343,00	6860
Mart 928							29000	353,86	25658							29000	353,86	25658
Nisan 928							11900	365,00	9763							11900	365,00	9763
Mayıs 928							119280	348,77	104004	8000	315,00	6300				127280	346,64	110304
Haziran 928							355900	357,86	318420							355900	357,86	318420
Temmuz 928							366300	360,01	329685							366300	360,01	329685
Yekün				26400	385,81	25464	1432183	360,77	1291705	325640	346,10	281775				1784223	358,10	1598944

Ek 5.a. 1927-1928 Yılları Adana Ticaret Borsası "Pamuk" İstatistikleri.

dahilinde “ Vadeli teslimat ,, üzerine cereyan eden pamuk muamelatı ve siklet ihさいyat tablosudur

25

Birinci ağız iane			İkinci ağız iane			Üçüncü ağız iane			İs'arta			İane pamuklarının yekûnı			Umum yekûn		
Miktarı	Vasatı fiyatı	Kıymeti balığıası	Miktarı	Vasatı fiyatı	Kıymeti balığıası	Miktarı	Vasatı fiyatı	Kıymeti balığıası	Miktarı	Vasatı fiyatı	Kıymeti balığıası	Miktarı	Vasatı fiyatı	Kıymeti balığıası	Miktarı	Vasatı fiyatı	Kıymeti balığıası
Kıye	Ku.	Lıra	Kıye	Ku.	Lıra	Kıye	Ku.	Lıra	Kıye	Ku.	Lıra	Kıye	Ku.	Lıra	Kıye	Ku.	Lıra
132021	371 81	122717										132021	371 81	122717	39061	356 08	347236
5935	444 18	6588										5935	444 18	6588	180738	377 20	170467
															45800	363 64	41637
															94600	350 59	82915
															21972	363 46	199631
															9288	368 97	85676
												160	230 00	92	816	340 78	6952
160	230 00	92										84	237 50	49	29084	353 56	25707
84	237 50	49										15760	336 63	13264	27660	348 48	23027
15560	336 85	13104	200	320 00	163							79228	385 05	79448	206508	361 73	186752
79228	385 99	76448										96100	377 20	90623	452000	361 98	409043
96100	377 20	90623										196524	394 60	193920	562824	372 12	523605
196524	394 60	193920										525812	383 17	503701	2310033	364 08	2102645
525812	383 20	503541	200	320 00	160												

Ek 5.b. 1927-1928 Yılları Adana Ticaret Borsası “Pamuk” İstatistikleri.